

LINGVISTINĖS PASTABOS

Audicinė lietuvių kalbos ilgųjų balsių klasifikacija

Pirmasis audicinę (psichoakustinę) lietuvių bendrinės kalbos balsių klasifikaciją, remdamasis eilėraščių rimais, yra nustatęs Antanas Pakerys (žr. „Kalbotyra“, 1975, t. XXVI (1), p. 37 tt.). Jo metodas pasirodė ne tik paprastas, bet ir labai perspektyvus, todėl pabandžiau jį pritaikyti V. Kiūraitės audicinių eksperimentų rezultatams (žr. jos diplominį darbą „Lietuvių kalbos balsių audicinis tyrimas“, [V., 1971]). Eksperimentuojant auditoriams buvo pateikiama po dvi ilgųjų balsių poras ir prašoma iš klausos nustatyti, kurios poros garsai atrodo panašesni (pvz., *i-ē* ar *i-ō*, *ū-ā* ar *ū-ō* ir t. t.). Balsiais buvo laikomi ir sutaptiniai dvibalsiai *ie*, *uo*.

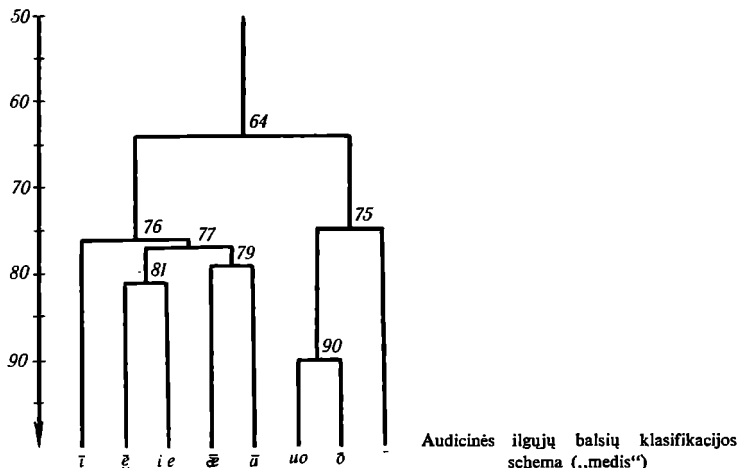
Šitaip ištyrus visas įmanomas balsių poras, buvo suskaičiuoti teigiami atsakymai kiekvienos poros naudai ir apskaičiuotas jų procentas, lyginant su visais galimais atsakymais. Gauti šie rezultatai (žr. lentelę; min. darbe padaryti skaičiavimo netikslumai ištaisomi).

Lietuvių kalbos ilgųjų balsių audicinis panašumas (procentais)

		ie		ā	ā	ō	uo	ū
i-ē ū-ā ā	-	66	76	59	18	20	26	60
		-	81	77	42	10	25	23
			-	68	43	40	27	41
				-	79	34	23	29
					-	62	64	45
					-	90	75	
						-		70

Lentelėje užfiksuotiems duomenims pritaikę vieną iš Pakerio naudotų hierarchinio grupavimo algoritmų (vad. maksimumų metodą), gausime balsių klasifikaciją, kurią galima pavaizduoti medžio formos schema (žr. brėžinį).

Kaip matyti, mūsų klasifikacija skiriasi nuo Pakerio gautosios schemos tuo, kad čia didžiausias klases sudaro ne priešakiniai – užpakaliniai, o lūpiniai – ne

lūpiniai balsiai (t. y. pirmiausia kontrastuoja *ū, uo, ō* ir *ī, ē, ie, ā, ā* klasės). Nuo smulkesnio rezultatų komentavimo, matyt, kol kas dar susilaikytina: pirmiau, be abejo, reikėtų atlikti seriją griežčiau kontroliuojamų eksperimentų su auditoriais, kilusiais iš įvairių tarmių. Vis dėlto jau dabar esu linkęs atsargiai spėti, kad Pakerio tyrimui tam tikros įtakos galėjo turėti kokia nors literatūros konvencija (pavyzdžiui, poetų vengimas rimuoti kietuosius priebalsius su minkštaisiais), stiprinanti balsių eilių kontrastą.

Norėtusi, kad į šį tyrimą būtų žiūrima kaip į preliminarines pastabas, kuriomis bandoma tik parodyti tam tikros problemos buvimą ir paskatinti ją rimčiau tyrinėti.

Baigdamas už geras pastabas dėkoju Aldonui Pupkiui.

Aleksas Girdenis

Kodėl dalis rytų aukštaičių trumpina kirčiuotų ilgųjų galūnių vokalizmą

Lietuvių kalbos tarmėse kirčiuoti balsiai turi tendenciją ilgėti, o nekirčiuoti – trumpėti. Tai natūralus reiškinys, susijęs su kirčio vaidmens padidėjimu. Tačiau nemaža dalis rytų aukštaičių trumpina ne tik nekirčiuotų, bet ir kirčiuotų galūnių ilguosius balsius, pvz., Svėdasuose tariama *katė*. 'katė', g. sg. *šakė.s* 'šakės' (su pusilgiais kirčiuotais galūnės balsiais), o Biržuose *katė* 'katė', *šakės* 'ša-